

А. А. Мещеряков, доктор економічних наук,
завідувач кафедри фінансів і кредиту
Академії митної служби України
Л. Ф. Новікова, кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів і кредиту
Академії митної служби України

ВПЛИВ ДІЯЛЬНОСТІ КРЕДИТНОЇ СИСТЕМИ НА СТАН ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ ДЕРЖАВИ

Розглянуто підходи щодо визначення предмета і напрямків діяльності банків і спеціалізованих фінансово-кредитних установ з позиції забезпечення фінансової безпеки держави.

Рассматриваются подходы к определению предмета и направленности деятельности банков и специализированных финансово-кредитных учреждений для обеспечения финансовой безопасности государства.

The article deals with approaches to determination of the subject and the activities of banks and specialized financial institutions concerning the financial security provision.

Ключові слова. Кредитна система, банківська послуга, банк, парабанк, спеціалізована фінансово-кредитна установа, іноземний капітал, капіталізація, конкурентоздатність, злиття, поглинання, фінансова безпека.

Вступ. Ефективність процесів, пов'язаних з перерозподілом грошових коштів, визначає можливість розвитку економіки країни та її конкурентоспроможності в умовах членства в СОТ. З іншого боку, діяльність комерційних банків та спеціалізованих фінансово-кредитних установ значно впливає на забезпечення фінансової безпеки держави в умовах глобалізації фінансових ринків.

Недостатнє наукове та практичне розуміння сутності діяльності кредитної системи та її провідної ролі в забезпеченні фінансової безпеки держави часто призводить до недооцінювання її ролі в розвитку національної економіки. На нашу думку, у зв'язку з цим слід чітко визначити: по-перше, продуктивний характер діяльності кредитної системи; по-друге, можливості кредитної системи протидіяти негативним факторам впливу світових глобалізаційних процесів, зокрема на фінансовому ринку, на національну економіку.

Постановка завдання. Мета статті – визначення предмета діяльності банків та парабанків, обґрунтування продуктивного характеру цієї діяльності та оцінка можливостей щодо збільшення конкурентоздатності національної кредитної системи в умовах глобалізації.

Результати дослідження. Вивчення проблем забезпечення фінансової безпеки держави постійно перебуває в центрі уваги як вітчизняних, так і зарубіжних учених, зокрема: О. І. Барановського, В. М. Гейця, В. І. Грушка, Б. В. Губського, А. О. Єпіфанова, М. М. Єрмошенка, Я. А. Жаліла, В. І. Мунтяна, В. О. Онищенко, А. І. Сухорукова та ін. Значні напрацювання науковців з теорії та практики розвитку ринку капіталу, а саме: Л. М. Алексєєнка, В. В. Бєляєва, В. М. Гальперіна, А. Ф. Гойко, С. М. Козьменка, В. В. Корнєєва, А. І. Кредісової, М. Ю. Погосової, В. П. Унінець-Ходаківської, І. О. Школьник та ін.

Водночас, незважаючи на значну кількість публікацій з даної проблематики, на наш погляд, потребують подальшого розвитку наукові дослідження з висвітлення місця кредитної системи щодо забезпечення фінансової безпеки держави.

© А. А. Мещеряков, Л. Ф. Новікова, 2013

Показовим із цього приводу є визначення, наведене у [3]: “Фінансова безпека держави – такий стан фінансової системи, що забезпечує захист національних інтересів у сфері державних фінансів, фінансів суб’єктів господарювання, фінансів домогосподарств та характеризується здатністю поглинати й нівелювати рівень екзогенних та ендогенних фінансових загроз”.

Багато фахівців визначають діяльність банків та спеціалізованих фінансово-кредитних установ як посередницьку. Як відомо, посередництво не збільшує матеріальні та нематеріальні цінності, а лише збільшує їх вартість на шляху від виробника до споживача. Тому постає питання: чи є діяльність банківської та парабанківської систем посередницькою, тобто не пов’язаною з підготовкою, виробництвом та реалізацією власних послуг (продуктів), чи ця діяльність пов’язана з посередництвом лише частково, а сутність останньої – надання послуг нематеріального характеру.

Розглянемо декілька підходів до визначення сутності діяльності банківської на парабанківської систем.

Фінансові посередники – це, як правило, великі фінансові структури. До них належать банківська система, небанківські кредитні інститути [6]. Основне призначення банку – посередництво в переміщенні грошових коштів від кредиторів до позичальників, від продавців до покупців. Поряд з банками переміщення грошових коштів на ринках здійснюють інші фінансові та фінансово-кредитні установи: інвестиційні фонди, страхові компанії, брокерські, дилерські фірми та ін. [2].

Слід зазначити, що існують інші підходи до посередницької діяльності банків.

Банк – це особливе кредитно-фінансове підприємство, яке виконує ряд базових функцій (надання кредитів, посередництво в платежах і розрахунках, залучення тимчасово вільних грошових коштів), під час здійснення яких, а також з приводу привласнення активів, залучення депозитів, між різними суб’єктами виникає певна сукупність відносин економічної власності [4].

Якщо ми розглядаємо посередницьку діяльність, то: по-перше, незалежно від кількості посередницьких рівнів, завжди є один покупець і один продавець. У банку кількість вкладників завжди перевищує кількість позичальників, тому неможливо з’ясувати, за рахунок яких вкладів сформовано кожен із наданих кредитів; по-друге, у кожного вкладника та кожного позичальника з банком оформлено двосторонні відносини у вигляді депозитного або кредитного договору. Тобто і вкладник, і позичальник купує в банку ту послугу, яка йому необхідна.

Ми погоджуємося, що банківське посередництво частково пов’язано лише з виконанням функцій організації платежів та розрахунків. Лише в цьому випадку банк виступає як посередник між платником та отримувачем грошових коштів, хоча слід зауважити, що й у цьому випадку платник купує специфічну банківську послугу.

Наступне питання: чи є посередниками небанківські спеціалізовані кредитно-фінансові установи (парабанки). Розглянемо це питання на прикладі діяльності основного представника парабанківської системи – страхової компанії.

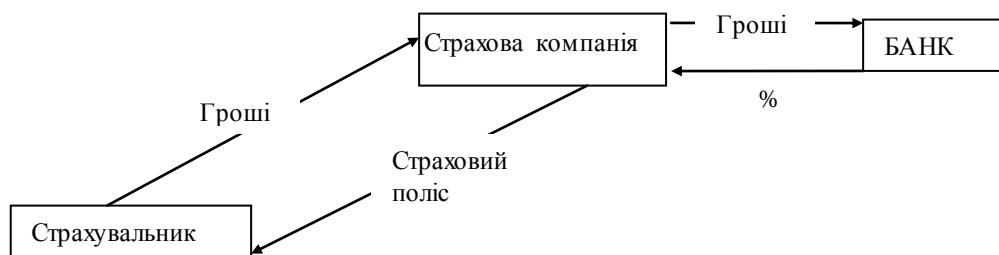

Рис. 1. Схема грошових потоків страхової компанії

Страхова компанія продає свої послуги з відшкодування можливих втрат страхувальника. Кожна угода тут також індивідуальна, й кожен страхувальник купує саме ту страхову послугу, яка йому необхідна (страхування життя, майна, комерційного ризику і т. д.). Хто і в чому здійснює посередництво в даному випадку? Який посередник між страхувальником та страховою компанією щодо придбання страхової послуги? На нашу думку, у відносинах між продавцем і покупцем страхової послуги посередника не існує.

К. Маркс вважав: “Для того, щоб бути споживною вартістю, продукт не обов’язково повинен набувати форму речі, бути матеріальним благом. Споживчими вартостями є й послуги, які мають нематеріальний характер. Це послуги освіти, медицини, сфери культури та побуту. Виробничі потреби людей задовольняються науковими, інформаційними, транспортними та іншими послугами” [5].

Отже, на нашу думку, можна стверджувати, що послуги банків та парабанків мають споживну вартість, вони необхідні для задоволення об’єктивних і конкретних суспільних потреб, тобто мають продуктивний характер, а їхня природа обумовлена специфікою товарного виробництва й специфікою грошового товару.

Ми дотримуємося думки, що слід відокремлювати ринок послуг банків і спеціалізованих небанківських інститутів від системи державних фінансів і фінансів підприємств, які взагалі не належать до ринкових відносин. Як, скажімо, можна діяльність зі стягування податків пов’язувати з продажем на ринку послуг податкової інспекції? Хто захоче купувати ці послуги в разі їх пропонування на ринку?

З’ясувавши продуктивний характер діяльності кредитної системи, спробуємо визначити, наскільки конкурентоздатність її послуг, порівняно з аналогічними послугами іноземних конкурентів в умовах глобалізації впливає на фінансову безпеку країни.

Іноземний капітал починає займати значне місце в банківській системі України. Про це свідчать дані, наведені в табл. 1.

Таблиця 1

Динаміка зміни частки іноземного капіталу в банківській системі України [7]

№ з/п	Назва показника	1/01/08	1/01/09	1/01/10	1/01/11	1/01/12	1/12/12
1	Кількість банків, які мають банківську ліцензію	175	184	182	176	176	176
	з них: з іноземним капіталом	47	53	51	55	53	54
	у т. ч. зі 100 %-вим іноземним капіталом	17	17	18	20	22	22
2	Частка іноземного капіталу в статутному капіталі банків, %	35.0	36.7	35.8	40.6	41.9	39.0

З наведених офіційних даних НБУ видно, що на 1/12/2012 31 % вітчизняних банків мають іноземних акціонерів, а 13 % – функціонують зі 100 %-вим іноземним капіталом.

Дискусійним залишається питання: позитивно чи негативно впливатиме підвищення обсягу іноземного капіталу на розвиток вітчизняних банків унаслідок посилення конкуренції? Чи не призведе надмірна залежність від іноземних інвесторів до загроз фінансовій безпеці держави?

Якщо приплив зарубіжного капіталу належним чином регулюється та контролюється, структура кредитної системи поліпшується, банки та парабанки отримують більше стимулів для виходу на міжнародні ринки, динамічно розвивається фондовий ринок, знижується відсоткова ставка, підвищуються стандарти гарантування вкладів та якості обслуговування споживачів, можлива незалежність від внутрішніх ринків, підвищується ступінь диверсифікації активів та пасивів; підвищується ліквідність; збільшуються можливості з професійного управління ризиками та оптимізації системи управління.

Щодо існуючих загроз фінансовій безпеці країни, то вони, в першу чергу, пов'язані з низьким рівнем діяльності вітчизняних інвесторів; певною непрозорістю вітчизняного ринку капіталу; низьким рівнем капіталізації національних банків та небанківських фінансово-кредитних установ; фактичною відсутністю обмежень для входження іноземного капіталу до офіційних і приватних грошових потоків. Крім того, значна частка власності іноземних інвесторів на активи у банківському та небанківському секторах пов'язана з можливістю втрати важелів впливу на діяльність кредитної системи, можливою втратою суверенітету у сфері грошово-кредитної політики, можливим посиленням нестабільності, пов'язаної зі спекулятивними змінами попиту та пропозиції на грошовому ринку. Неминучим наслідком втрати суверенітету в реалізації грошово-кредитної політики стане втрата економічного та політичного суверенітету. Це, у свою чергу, унеможливить державне втручання у подолання негативних наслідків глобалізаційних процесів та фінансових криз.

Для країн зі слабкою економікою ця проблема загострюється тим, що на сучасному етапі розвитку світової фінансової сфери – це, перш за все, збільшення дуже обмеженої кількості національних ринків, на які впливають корпоративні суб'єкти з високорозвинутих країн, фінансові системи розвинених країн все більше об'єднуються в рамках “першого світу”. І не слід переоцінювати значущість решти планети для країн, які є джерелом капіталу [1].

Яким чином вітчизняна кредитна система спроможна конкурувати з іноземним капіталом в умовах, коли останній має великі переваги? Вступ України до СОТ значно обмежив можливості адміністративного регулювання руху іноземного капіталу шляхом прямих заборон та обмежень, отже потрібно шукати інші шляхи.

Вважаємо, що створення конкуренції іноземному капіталу з боку вітчизняної кредитної системи можливе через запровадження низки заходів економічної політики.

1. Визначення припустимого рівня іноземного капіталу в капіталі вітчизняної кредитної системи та ретельна оцінка пропонованих інвестиційних проектів.

2. Підвищення ефективності функціонування банків та парабанків шляхом побудови системи управління, яка набуває особливого значення в умовах обмежених ресурсних можливостей.

3. Збільшення кількості та якості послуг банків та парабанків до рівня, наближеного до іноземних конкурентів.

4. Збільшення вітчизняних банків унаслідок їх злиття або поглинання іншими банками.

5. Злиття або поглинання банками інших елементів кредитної системи (наприклад, фінансових і страхових компаній).

6. Регіоналізація, тобто створення регіональних економічних союзів. Формування регіонального платіжного, кредитного, валютного союзів, здатних підсилити позиції слабких країн у відносинах із сильнішими сусідами. Можливо, на основі загальної резервної валюти або створення регіональних банківських об'єднань.

7. Утілення інвестиційної політики, яка була б спрямована на розвиток інноваційної складової, розширення внутрішнього капіталовкладення та розвиток галузей економіки реального сектора виробництва.

Висновки. Послуги банків та парабанків необхідні для задоволення об'єктивних і конкретних суспільних потреб, вони мають властивості ринкового товару, а їхня природа обумовлена специфікою товарного виробництва і специфікою грошового товару. Тому важливо

забезпечити їх придбання на вітчизняному та світовому грошовому ринку у представників вітчизняної кредитної системи. Це дозволить, з одного боку, забезпечити наповнення бюджету, а з іншого – гарантує суверенітет держави у сфері грошово-кредитної політики та відносну незалежність від негативного впливу глобалізаційних процесів у фінансовій сфері.

Приплив іноземного капіталу на український ринок банківських послуг потребує від вітчизняних банків пошуку шляхів підвищення власної конкурентоздатності, як за рахунок збільшення капіталу, так і за рахунок збільшення кількості та якості власних послуг.

Необхідно визначити найприйнятніші напрямки збільшення рівня капіталізації інститутів кредитної системи: збільшення банків унаслідок їх злиття або поглинання; злиття або поглинання банками інших елементів кредитної системи; створення регіональних банківських та парабанківських об'єднань. Інакше таке поглинання відбудеться з боку іноземних банків, а це вже становитиме загрозу збереженню національної кредитної системи, що неминуче відобразиться на економічній безпеці країни.

Ураховуючи те, що представники сучасної української кредитної системи неспроможні повноцінно конкурувати з іноземними банками, НБУ суворо контролюватиме входження іноземного. Скажімо, за рахунок ретельної оцінки пропонованих інвестиційних проектів та визначення припустимого рівня іноземного капіталу в капіталі вітчизняної кредитної системи.

Одним із головних напрямків збільшення конкурентоздатності вітчизняних банків та парабанків є розширення спектра їхніх послуг і підвищення якості обслуговування до рівня іноземних аналогів.

На нашу думку, реалізація зазначених положень протидіятиме втраті національного суверенітету в реалізації грошово-кредитної політики, економічного та політичного суверенітету, а держава буде здатна регулювати негативні наслідки глобалізаційних процесів і мінімізувати наслідки фінансових та економічних криз.

Подальший розвиток зазначеної проблематики полягає в конкретизації напрямків розвитку продуктового ряду вітчизняних банків та парабанків, визначенні оптимального рівня іноземного капіталу в кредитній системі України та напрямків збільшення капіталізації кредитної системи України.

Література

1. Евстигнеев Е. Финансовая глобализация – явление и методологический инструмент / Е. Евстигнеев // Мировая экономика и международные отношения. – 2001. – № 3. – С. 74–76.
2. Єпіфанов А. О. Операції комерційних банків : навч. посібн. [для студ. вищ. навч. закл.] / Єпіфанов А. О., Маслак Н. Г., Сало І. В. – Суми : Університетська книга, 2007. – 523 с.
3. Кубах Т. Г. Фінансова безпека держави під впливом розвитку ринку капіталу : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. економ. наук : спец. 08.00.08 “Гроші, фінанси, кредит” / Кубах Т. Г. – Суми, 2012. – 24 с.
4. Мочерний С. В. Банківська система України : навч. посібн. [для студ. вищ. навч. закл.] / С. В. Мочерний, Л. С. Тришак. – Львів : Тріада плюс, 2004. – 289 с.
5. Политическая экономия / [Медведев В. А., Абалкин Л. И., Ожерельев О. И. и др.] ; под ред. В. А. Медведева. – М. : Изд-во политической литературы, 1990. – 735 с.
6. Ходаківська В. П. Ринок фінансових послуг: теорія і практика : навч. посібн. [для студ. вищ. навч. закл.] / В. П. Ходаківська, В. В. Беляєв – К. : ЦУЛ, 2002. – 616 с.
7. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://bank.gov.ua>. – Назва з екрана.